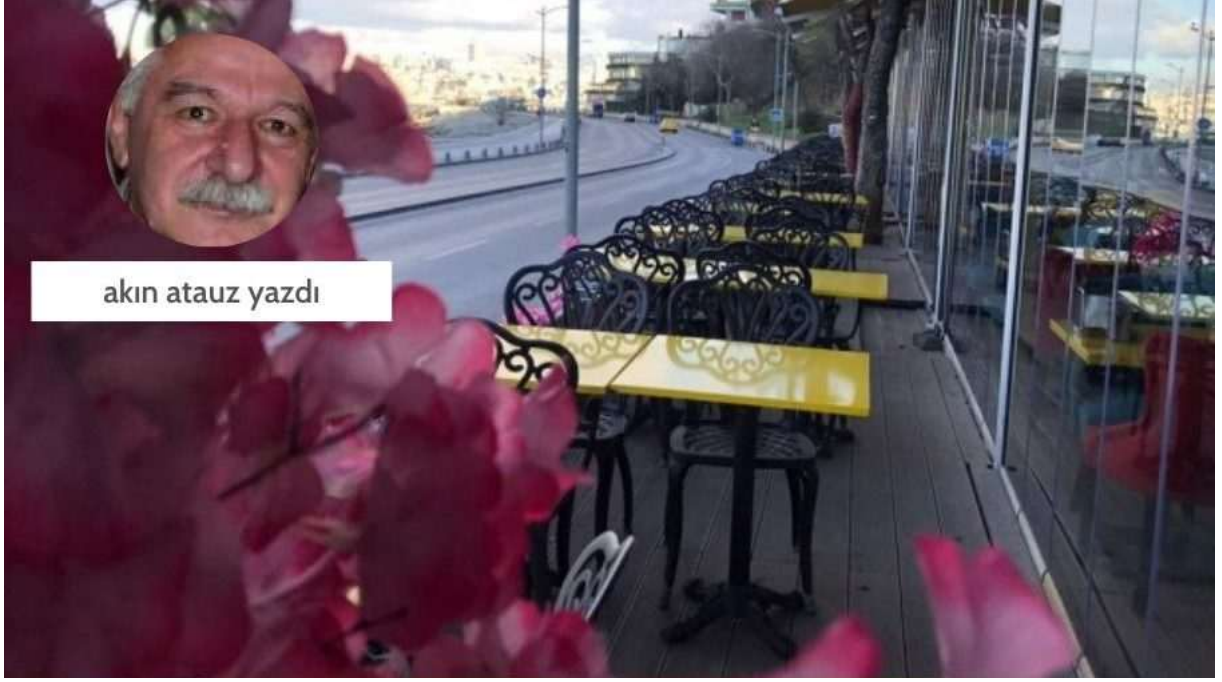

Virüs kenti de çökertiyor

Akın Atauz

04/04/2020

Mart ayı başında, “**Savaş, Virüs ve Mültecilik, Göç**” [başlıklı yazının](#) ilk paragraflarında “savaş” ve “virüs” terimleri üzerinde durmuş, ama asıl üzerinden durulacak konunun, “göç ve mültecilik” olacağını yazmıştım. Ancak “virüs” konusu öylesine dehşetli bir düşünce ve toplumsal davranış biçimi/ devlet zoru” halini aldı ki, virüs konusundan uzaklaşmak, mümkün olamadı ve göç konusu, geri plana kaydı.

Mesele hala önceliğini ve ideolojik egemenliğini koruyor. Hepimizin üzerine salınan dehşet, sindirme ve korku, başka bir düşünce ya da söz üretme olanağı bırakmıyor. Göç ve mültecilik sorunları da en azından **Ortadoğu, Türkiye** ve savaşların farklı yoğunluklarda seyrettiği (Afganistan, Suriye, Filistin, ya da bazı Afrika devletleri gibi) ülkeler bakımından, bugünün konjonktürü olarak önemini koruyor, ama önceliğini kaybetmiş durumda. Bu nedenle, bu konuya mutlak geri dönmek gerekiyor; ancak yine ertelemek zorundayız galiba...

Gerçekte virüs, göç kavramının tam karşısı bir durum yarattı. Her türlü yer değiştirme, virüs nedeniyle neredeyse bitti. Sadece uluslararası yolculuklar değil, ülke içindeki yolculuklar ve hatta kent içindeki küçük dolaşımlar bile durdu ya da bazı gruplar için yasaklandı.

Virüsü, doğal olarak, bir sağlık konusu olarak ve sağlık bakımından kayıplar ve kazanımlarla konuşuyoruz. Sağlık ile ilgili sorunlar giderek psikolojik sağlık, bir yerde

kapalı kalan ve kendisiyle nasıl ilgilenebileceğini bilmeyen, hobileri-merakları, küçük gündelik yaşam projeleri olmayan bir toplum için, büyük bir sorun alanı oluşturmaya başladı. Kapatılmış insanlar en fazla mutfak hobileriyle ilgileniyor ve televizyon seyrediyor, belki biraz daha küçük bir grup, dergi-gazete-kitap okuyor, film seyrediyor, spor yapıyor ve bilgisayarından dünyayı izliyor. Telefonlar, görüntülü görüşmeler, eskisinden de önemli...

“Krizin ekonomiye vereceği zarar ile kente vereceği zarar, aynı değildir.”

Virüs ile ilgili diğer tartışma konuları, biraz politika ve yasal düzenlemeler, biraz ekonomi ve belki çok az da ekolojik konular... Ekonomik konular, genellikle makro-ekonomik düzeyde tartışılıyor: Kriz ekonominin hangi sektörlerini ne biçimlerde vuruyor, finans ve kredi politikaları nasıl düzenlenecek, istihdam/ işsizliğin artışı ilgili sorunlar ve çalışma biçimleriyle ilgili düzenlemeler... Eğer biraz daha derinleşmiş bir bakış açısı varsa, “krizin ekonomik etkilerinin sınıfsal sonuçları, kadınlar ve çocuklar ve emekli olduğu halde çalışmak zorunda olan yaşlılar vb.” bakımından tartışmalar yapılıyor.

Bu yazı ise, kentler, virüsün kentler üzerindeki yıkıcı etkileri, özgür ve çeşitlenmiş kentsel toplumsal yaşam biçimini, dolayısıyla kentlerin kimliğini ve kendine özgü kültürünü oluşturan öğeleri ve etkinlikleri nasıl çökertmekte olduğu üzerinde duracak. Ekonomik kriz, önce en zayıf halkalarını sarsmaya başlar ve asıl kaybedenler, genellikle sermayeleri/ ekonomik birikimleri ve pazar payları en az, en marjinal olan işletmelerdir. Kısacası, bunlar küçük işletmelerdir.

Krizin “ekonomiye” vereceği zarar ile “kente” vereceği zarar, aynı değildir.

Ekonominin krizden çıkması ve yeniden eski “normal” işleyişine kavuşması, büyük ölçüde, büyük sermaye yatırımlarının ve finans sisteminin korunmasıyla sağlanacaktır. Oysa kenti yaşatan ve her şeyden önemlisi kent kültürünü ve her kentin kendine özgü kimliğini oluşturan ve besleyen kültürel etkinliklerin hepsi, ya ekonomi dışı kategorilerde (müzeler, konser salonları ve bazı durumlarda sergi salonları, konferans ya da kültürel etkileşimler için kullanılan küçük salonlar ve kültürel etkinliklerin sponsorları/ desteklileri vb. ile yürütülen sanatsal yaşam vb.) oluşurlar, ya da doğrudan küçük hatta çok küçük üretim türünde faaliyet gösteren işyerlerinde oluşurlar.

Ekonomik olmayan ‘işletmecikler’

Bir kent için önemli olan ve kentin kimliğinin inşasına katkıda bulunan işyerlerini şöyle bir düşünelim: Sekiz-on masalı restoranlar, küçük pub’lar ve biracılar, kafeler ve pastaneler, dondurmacılar, tatlıcılar-şekerciler, köfteciler ve yöresel yemek yapılan yerler, kitapçı dükkanları, sahaflar, edebiyat ve sanat kitaplarının yayınevleri, edebiyat ve sanat dergileri ya da bilim dergileri yayınlayanlar, müzik ile ilgili aletleri ve ürünleri satanlar, küçük zanaat üretimleri yapanlar ve daha çok turistlere yönelik işleri yaratanlar ve eksantrik malları üretenler. Ayrıca butik pansiyonlar ve küçük oteller, hamamlar, gümüş işi yapanlar, koleksiyonerler için çalışanlar, matbaalar, terziler veya moda atölyeleri, berberler, çiçekçiler...

Biraz daha düşünersek, resim galerileri ve küçük, deneysel ya da alternatif tiyatrolar ve kabareler, küçük müzik holler ve ya küçük grupların müzik yaptığı yerler, inşaat sanayii için üretim yapan mimarlar, heykeltıraşlar ve seramikçiler, amatör işi sinema yapanlar ve deneysel sinema salonları, her alandaki yenilikçiler ve yeni girişimleri hayal edenler (...) hepsi, kapitalist işletmecilik mantığının oldukça uzağında ve amatör, kendi işyerlerini ayakta tutmaya çalışan küçük işyerleri ya da işlerdir. Ama eğer “kendi yağlarıyla da kavramazlarsa” hiçbiri yaşayamaz. Birlikte çalışan bir-kaç kişiyi de yaşatamaz.

Küçük üreticilerin, kentin büyüklüğüne göre binlercesi, belki de çok daha fazlası, çok küçük bir parasal sermaye, buna karşılık daha çok sosyal ve kültürel sermaye birikimi ve yatırımlarıyla, ince ağlarla örülü-zarif ve kimlikli kentsel bir doku oluşturur. Ekonomileri, kapitalist iktisat teorisine göre, her zaman sallantıdadır, işlerini bıçak sırtında götürülen “ekonomik” işletmelerdir. Ama her kentin kültürünü ilmek ilmek dokuyanlar, kentin bu küçük zanaatkarları ve sanatçılarıdır.

Paris’i de düşünseniz, kafeleri ve restoranlarıyla, tiyatro ve müzeleriyle, **Berlin’i**, hatta **New York’u** düşünseniz, hepsi ya kabareleri, küçük restoranları, kahve-likör, şarap, bira satılan binlerce küçük kafe/ pub’u veya müzeleri, toplumun beğenisine sunulmuş eserleri sergileyen ve daha çok kent kamusunun yararı için çalışan salonları ve müzik üretimi yapan küçük kulüpler aklınıza gelir. Operayı ya da büyük bir tiyatroyu düşünseniz, onlar bile genellikle bıçak sırtında yaşarlar.

Her kent, her gün, bu milyonlarca küçük katkının parmak uçlarında oluşur ve pırıltılar saçmaya başlar.”

Paris ya da Roma, Milano denilince, bir fabrikayı/ büyük ofisleri, ya da bankaları düşünmeyiz, yapıların özgün mimarisini, sokakları ve meydanları, ırmak kenarındaki peyzaj düzenlemelerini, kaldırımın üzerindeki küçük masaların uçuşan örtülerini ve sandalyeleri, şemsiyeleri hatırlarız. Kenti, kimliğini ve derinliğini üreterek var eden yerlerin hemen hemen hepsi, bu krize dayanamayacak güçsüzlükte ve “ekonomik” olmayan “işletmecik”lerdir.

Kentin kültürel yaşamının özgürce ve bütün çoğulluğu ve farklı renkleri ve dokunuşlarıyla oluşmasında güzel sanatlardan ve mimarlıktan, yeme-içme yerlerinden ve giyim tasarımcılarından ve satıcılarından, sinemacılarından-fotoğrafçılardan-grafiticilerden performans sanatçılarına kadar, her etkinlik, biriciktir ve üretildiği yer, kendine ait ayrıntılarla ve özelliklerle donanmış küçük bir doruk yaran bir birimdir. Bu küçük birimler genellikle, kendi sözlerini/ var olma biçimlerini, kent ortamındaki varlıklarını/ manifestasyonlarını önemsedikleri için vardır. Her kent, her gün, bu milyonlarca küçük katkının parmak uçlarında oluşur ve pırıltılar saçmaya başlar.

Onların yokluğu ya da cılızlaşması ise, kentin de ve kent kültürünün de zayıflaması, konjonktürel olarak yok olmaya yüz tutmasıdır. Biliyoruz ki, onlarla birlikte kaybolmaya başlayan (en azından bu kuşağın) yaşadıkları kentin kültürüne yaptıkları/ yapmaya çalıştıkları katkılardır. Kentte en önce eriyecek olan en narin ve en sırça tabaka, parayı önemsemeksizin merak ettikleri işleri yapanlar, yapmayı çok istedikleri şeyleri üretenler, ya da ayakta kalmayı ancak bu ölçekte üreterek becerebilenler, hayallerindeki etkinlikleri/ performansları kentin sahnesine koyanlar, bu kentte başka türlü yaşamayı anlamsız bulacak olanların yarattığı katmanıdır.

Devletin, virüs salgını nedeniyle destek olarak sunacağı yardım programları, büyük işverenlere sunulacak olan yardımlar, eğer politik olarak kayırmacı bir biçimde işletilecekse (ki bunun tersini beklemek, Türkiye için çok zor) bu destek paketlerinin getirebileceği yarar, küçük işletmeler için ya hiç oluşmayacak ya da önemsiz ve güvensiz olacaktır. Kısaca virüs, öncelikle, kentin bu küçük üreticilerini yok etmek üzeredir.

Devrimci kopuş ve ‘büyük temizlik’ olasılığı

Gerçi şöyle de düşünülebilir: Bir tsunami, bir gün ansızın, bütün öğeleri siler-süpürür ve yok ederse, kent her zaman yenilerini yaratır ve yapar. Ve belki de kentin bu boyutlarıyla yeniye oluşturabilmesi için, ara-sıra böyle büyük yok edicilere/ krizlere ihtiyacı vardır. Büyük devrimci bir darbe ve kopuş, ardından gelen büyük “temizlik” ve oluşacak boşluğun vaat edebileceklerinin nihilist veya anarşist bir hayal de söz konusu olabilir elbet...

“Kent ve kentin geleceği, virüsün kent (belki burada, ‘eski kent’, hatta ‘post-modern kent’ demek de olası?) üzerindeki yıkıcı etkisinin derecesine göre belirecektir” diyebiliriz. Ancak bunu umut etmek için, bu düşünceyle birlikte oluşmaya başlamış ve oldukça kıvam bulmuş başka kentsel-toplumsal ve politik gelişmelerin varlığına ya da olgunluk düzeyleri ve yeni yaratıcılıkların beklentisini destekleyecek derecede güçlü ipuçlarına da sahip olmamız gerekirdi.

Oysa virüs sadece, kentin kültürel varlığının ve kimliğinin milyonlarca küçük parçadan oluşan dokusuna zarar vermiyor; bir yandan da dünyanın hemen hemen bütün ülkelerinde, **Çin**’den başlayarak **Hindistan**’da, **ABD**’de ve **AB** ülkelerinde ve **Avrupa**’da (Macaristan yeni OHAL yasasını parlamentosundan geçirdi bile) **Rusya**’da ve **Türkiye**’de, daha otoriter ve despotik (en iyi olasılıkla Peronist) merkezi devlet yapılarını ve onun tahakkümünü de oluşturuyor. Artık, 1984’den bile daha zifiri ve demir kapaklı kentlerde yaşamaya başladık.

Virüs/ virüsün getirdiği, karantinalı/ ev hapsi ve “sosyal mesafeli”, itaatli yeni durum, kentlerdeki demokrasinin, demokratik yaşam tarzı için gerekli olan kurumların, kentteki özgürlük, protesto ve direnişi olanaklarının ve bütünüyle insan haklarının kullanılabilir olmasını da baskılıyor, askıya alıyor, indirgiyor ve olabildiği kadar ezmeye çalışıyor. Karşı

çıkışın ve devletin popülist politikalarının herhangi birine muhalefetin artık eylemli olarak olanaksızlaşması ve bunun neredeyse toplumun bütün kesimleri tarafından kabul edilmişliği, sadece bu günlere özgü ve geçici olabilir.

Ama içinde olduğumuz durumun karakteristikleri neler?

Önce distopyanın kurucu öğelerinin nasıl gelişmekte olduğuna göz atalım:

- *Kentlerin ayrıntılanmış, çeşitlenmiş ve kendine özgü meraklar ve kimliklerle son derece renklenmiş, işlenmiş kültürel dokularının, “kendiliğinden” ayakta kalamayacak hale gelmesi ve çökmeye başlaması, en marjinalinden başlayarak, sıra-dışı harika yaşamlarının/ kültürel etkinliklerin ve örgütsel yapıların sönümlenmesi,*
- *Okula bile gitmeyen çocuklarıyla evlerine kapanmış ve korkmuş kent toplumları,*
- *Virüs ya da başka bir “büyük felaket ya da seferberlik” nedeniyle merkezi iktidarların OHAL yasaları ilan ederek bütün yetkileri ellerinde toplaması,*

ve

- *Küresel ısınmayla, toprakların ve suların ve gökyüzünün kirlenmesi, kaynakların tüketilmesi ve milyonlarca hektar ormanlarının yanması veya sanayileşmiş ormancılık ve tarıma açılması vb. ile dokusunun giderek kopmaya doğru yöneldiği bir ekolojik krizin gelmekte olduğunu anlamaya başladığımız bir gezegen...*

Kent için, geleceğe dair, umutlu olmayı sağlayacak ne kalıyor elimizde?

Ancak bütün bunlara rağmen, yine de umutlu olabiliriz elbet.

Eğer çökmekte olan, aynı zamanda, kapitalizmin “neo-liberal” aşaması ya da bütünüyle kendisiyse ve dünyanın bütün halkları, ekolojik krizi ciddiye almaya ve özgür olmaya istekliyse, belki virüsten sonra, daha küçük ve daha temiz üretimlerle ve gezegenle daha barışık ve uyumlu, dayanışmacı ve daha komünal toplumlarda yaşamak için arayış tohumlarını da yeşertiyordur?

Akın Atauz